

Қазақ педагогикалық ғылымдар академиясының,
Халықаралық педагогикалық білім беру ғылымдары
академиясының, Халықаралық педагогикалық
академияның академигі, профессор
Клара Жантөреқызы Қожахметованың
65 жылдығына арналған
**«ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БІЛІМ-ҒЫЛЫМ
КЕҢІСТІГІНДЕГІ ЭТНОПЕДАГОГИКА
МЕН ЭТНОПСИХОЛОГИЯ»**
атты халықаралық ғылыми-практикалық
конференция материалдары

**Materials of international scientific-practical conference
«ETHNO-PEDAGOGY AND ETHNO-PSYCHOLOGY
IN GLOBAL AND KAZAKHSTANI SCIENTIFIC
AND EDUCATIONAL SPACE»**
dedicated to the 65th anniversary of professor,
academician of APOC, IASP,
the International Pedagogical Academy
Clara Zhanturievna Kozhakhmetova

8-9 қаңтар, 2016
January 8-9, 2016

образования. Это предполагает обучение по единым стандартам и одновременно введение в образовательный стандарт материалов, отражающих национальные особенности тех или иных культур.

Синтез мультикультурного и этнокультурного образования в итоге позволяет обеспечить воспитание и обучение, начальная ступень которых погружает в поток родной культуры, а средняя и высшая ступени выводят в пространство общенациональной культуры, интеграции культур отдельных этносов и мировой культуры.

Литература

1. Волков Г.Н. Этнопедагогика. М., 1999.
2. Gilliland Nap. Teaching the Native American 1999 (4th ed.).
3. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Киев, 1997. С. 5.
4. См.: Джуринский А.Н. Поликультурное образование в многонациональном социуме. М., 2014.
5. Клейн Л. Диагноз // Звезда. 2006. № 9. С. 150.
6. Никитин В. М., Егорова З. В. Сможем ли мы сохранить этнопедагогика? // Известия Академии педагогических и социальных наук. М., 2004. Вып. VIII. С. 64.
7. Тишков В. А. Культурное многообразие в современном мире // Известия Академии педагогических и социальных наук. 2005. № 9. С. 12, 21.

ЖАҢДАНУ ЗАМАНЫНДАҒЫ ЭТНОПЕДАГОГИКАНЫҢ РОЛІ

Құсайынов А.К.

Қазақстан Педагогикалық Ғылымдар
Академиясының президенті

XXI ғасыр – ғаламдану заманында жас ұрпаққа ұлттық құндылықтарға негізделген рухани-адамгершілік тәрбие беру аса маңызды проблемалар санатына қосылып отыр. Бұл проблема қаншалықты маңызды болса, оны іске асыру – соншалықты күрделене түсуде. Себебі, теледидардан бастау алған ақпарат құралдары жас ұрпақты қайнаған ақпарат ағынының астына алып, оның сана-сезіміне өлшеусіз әсер етуде. Қай елдің ақпарат құралының тасқыны күшті болса, сол елдің баланың психо-физиологиясының қалыптасуына әсері молая түсуде. Оны біз, өкінішке орай, бүгінгі жастарымыздың мінез-құлқынан, жүріс-тұрысынан, тіпті ата-аналарына, қоғамға деген қарым-қатынас, көзқарастарынан көріп, біліп жүрміз.

Бұл үрдіс, яғни ақпарат ағыны жыл өткенсайын күшеймесе, толастар емес. Оның түпкі себебін біз әлемдегі елдер арасындағы экономикалық бәсекелестіктен, алпауыт елдердің, компаниялардың дүниежүзілік рынокқа деген таласынан, өздерінің одан әрі дамуын, байуын басты нысанға алып отырғанынан іздеуіміз керек. Себебі қандай болмасын елдің жастары ұлттық рухани құндылықтан алшақтай түскен сайын, оларға оңай ықпал етіп, оларды өздеріне бәсеке болудан алшақтатуға болады, яғни терең білім алып, саналы азамат болып өсулеріне тосқауыл қойылады.

Ұлттық құндылықтан ажырай бастаған жас буын ұлт келешегінен, ел мен жер келешегінен гөрі, өз басының қамын ойлауға бейімделеді, оның патриоттық қасиетіне сынық түседі. Бұл аса қауыпты, әрі аса қорқынышы құбылыс. Ал оның алдын алу, оны болдырмау – күрделі қоғамдық, әрі ғылыми проблема болып табылады.

Жас ұрпаққа саналы тәрбие беруде әр ұлт өзінің ықылым заманнан бері қалыптасқан ұлттық құндылықтарын басты назарда ұстайды. Бұл түсінікті жай. Ғылым соны зерттеп, заман талабына сай дамытуы тиіс. Демек, ғалымдардың нәтижелі еңбек етуі – осы істің бастау қайнары, оны нәтижелі жүргізудің негізгі құралы болмақ. Бұл педагогика ғылымының, оның ішінде этнопедагогика ғылымының зерттеу объектісі болады.

1974 жылы Ресей ғалымы Геннадий Никандрович Волковтың «Этнопедагогика» атты оқу құралының жарық көруі, Кеңестер Одағы құрамындағы ұлттардың өздерінің ұлттық тәрбиелеріне ден қоюларына, оны ғылыми тұрғыда зерттеулеріне, өздерінің бай ұлттық-рухани құндылықтарына оралуларына мол ықпал етті. Г.Н.Волков: «Этнопедагогика – этнографияның, педагогиканың және фольклористиканың түйісуінде құрылған интерактивті ғылым» – деді, атап айтты[1].

Осы арада «халық педагогикасы» мен «этнопедагогиканың» ара жігін ашып алған дұрыс. Танымал ғалымы И.Ф.Харламов өзінің 1997 ж. жазған «Педагогика» оқу құралында: «Тәрбиенің халықтық және ұлттық ерекшеліктерін зерттеу, ерекше педагогикалық пәннің – этнопедагогиканың зерттеу объектісі болып табылады. Кейде жеке басылымдарда, халық педагогикасы мен этнопедагогика синонимдер ретінде қарастырылады. Бұл дұрыс емес, себебі халық педагогикасы – бұл тәрбие туралы алуан түрлі этностардың (халықтар, ұлттар) халықтық тәжірибесі мен санасында қалыптасқан идеялар мен көріністердің жиынтығы болса, этнопедагогика – осы халық тәжірибесін және көріністерді зерттеумен айналысатын арнайы ғылыми пән» – деді[2].

Осы кезеңде қазақтың ұлттық тәрбие жүйесін, ұлттық білім мазмұнын зерттеген Құбығұл Жарықбаев, Серғазы Қалиев, Сақыпжамал Ұзақбаева, Қалдыбек Бөлесев сынды ғалымдар көлемді ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізіп, қомақты ғылыми еңбектер жазды. Осы ғалымдардың қатарында болған Қожахметова Клара Жантөреқызы риясыз адал еңбек етіп, ұрпаққа мол ғылыми қазна қалдырды.

Орал облысы, Ащысай кеншарында дүниеге келген Клара Жантөреқызы Орал педагогикалық институтын аяқтағаннан кейін Батыс Қазақстан облысы, Белогор орта мектебінде ұстаз, мектеп директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасары болып 7 жыл еңбек етті. 1981-1983 жылдары Алматы қаласының №67 мектебінде директордың орынбасары болды. Ғылымға Республикалық білім жетілдіру институтына келгеннен кейін ден қойды. Тәрбие тақырыбына байланысты 1989 ж. кандидаттық, 1998 ж. докторлық диссертациялар қорғады, профессор лауазымын алды. Оның жазған көптеген ғылыми еңбектерінің ішінен «Қазақ этнопедагогикасы: әдіснама, теория және практика» және «Методология общей и этнической педагогики в логико-структурных схемах» деген монографиялық еңбектерін атауға болады.

Орыстың дана ғалымы К.Д.Ушинский: «Ғылымды тәрбиемен араластыруға болмайды. Ол барлық халықтар үшін ортақ. Барлық халықтар үшін тек практика ғана емес, сонымен бірге теория да халық тәрбиесінің ортақ жүйесі болады» – деген еді. «К.Д.Ушинскийдің осы қысқаша тұжырымында, – деп жазды профессор К.Қожахметова, ауқымды түрде «жеке және ортақ», «ұлттық және жалпыадамзаттық» арасындағы диалектикалық бірлікті сақтау қажеттігі туралы айтылған, басқаша айтқанда, ортақ – ерекше – дара, ал біздің саламызда: ортақ – педагогика, ерекше – этнопедагогика, дара – қазақ этнопедагогикасы». Ойын қорытындылай келе: «Бұл бізге, қазақтарды тәрбиелеудің ерекшеліктерін зерттейтін, педагогика ғылымының құрамдас бөлігі ретінде қазақ этнопедагогикасының өмір сүруге құқығы бар екенін атап көрсетуге мүмкіндік береді, себебі ол практиканың, ғылымның, өмірдің қажеттіліктері арқылы пайда болды» – деп, тұжырымдады.

Осы салада сан-алуан зерттеулер жүргізе отырып Клара Жантөреқызы «Қазақстан педагогикасы», «Ұлттық педагогика» және «Қазақ этнопедагогикасы» ұғымдарына анықтама берді. «Қазақстан педагогикасын тек қана «қазақтың педагогикасы» деп атауға болмайды, себебі ол республиканың барлық ғалым-педагогтарының іс-әректің нәтижесі болып саналады. «Ұлттық педагогика» қазақстандық ұлт пен нақты этносқа тән, нақты айтқанда, қазақ этносына тән оның тәрбиеге деген көзқарасы, жалпы мен ерекшенің диалектикалық бірлігі болып табылады. «Қазақ этнопедагогикасы» – қазақ философиясы, этнопсихология, этникалық мәдениет, этнографияның түйісуінде қалыптасқан кіріктірілген білім саласы, педагогика ғылымының құрамдас бөлігі болады. Зерттеу пәні: отбасында, білім беру мекемелерінде өмір бойы үздіксіз жүзеге асырылатын қазақтың этникалық тәрбие жүйесі» – деп, атап көрсетті[3].

Клара Жантөреқызының ғылымдағы және өмірдегі рухани серігі, адал досы, еліміздің аса беделді ғалымдарының бірі Шаркүл Таубаева өзінің «Профессор Қ.Ж.Қожахметованың ғылыми мектебінің этнопедагогика әдіснамасын зерттеудегі интеллектуальдық әлеуеті» атты мақаласында, оның ғылыми жетекшілігімен дайындалған 4 докторлық және 19 кандидаттық диссертацияларды зерделей отырып: «Профессор Қ.Ж.Қожахметованың жетекшілігімен этнопедагогиканың әдіснамасы, теориясы, технологиясы тұтасымен ғылым философиясы мен әдіснамасының ең соңғы жетістіктері негізінде толыққанды зерделеніп, ұлттық білім мен тәрбиені биікке көтерді» – деп, тұжырым жасайды. Біз де, Клара Жантөреқызының ғылыми мектебінің 20 жылдай уақыт аралығында педагогика ғылымына қосқан үлесінің интеллектуальдық әлеуеті, жаңалығы, тұжырымдамалылығы, тұтастығы жоғары деңгейде болғанын толығымен мойындаймыз.

Менің профессор Қ.Қожахметованмен жақын танысуым 2003 жылы басталды. Ол кезде Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясында еңбек ететін едім. Жастар тәрбиесінде бір оқылдың бар екенін сезе бастадым. Академия Президиум мәжілісінде осы мәселені талқыладық. Кеңестік дәуірде жастар тәрбиесімен жастармен ел көлемінде жүйелі жұмыстар жүргізілмей жатты. Бір вакуум пайда болғандай болып тұрды және осы вакуумды көбіне шетелдік ақпарат құралдары толтырып жатты. Елімізде тәрбие мәселесімен арнайы шұғылданатын бірде бір мекеменің жоқ екенін ескере отырып, Академия құрамының осы мәселемен шұғылданатын институт ашу керек, деген шешімге келдік.

Академия президиумының осы шешімі Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі тарапынан қолдау тауып, министрлік тарапынан қаржы бөлінді, оған қосымша Академияның бюджеттен тыс қаржысын жұмсайтын болдық.

Қандай болмасын мекеменің табысты жұмыс жасауы оның басшысына байланысты болады. Мен көп ойланым, көп толғанып Клара Жантөреқызын сұхбаттасуға шақырдым. Жастар тәрбие мәселесіне үлкен мән беріп, осы жұмысты жүйелі жүргізу үшін Академия құрамынан Тәрбие институтын ашу жөнінде шешім қабылдап отырғанымызды және оның еңбектерімен таныс екенімді айта келе, осы институтты басқару жөнінде ұсыныс жасадым. Біз бір-бірімізді жақсы түсіндік.

Сонымен Тәрбие мәселелері институты құрылып, оның директоры болып профессор К.Қожахметова тағайындалды. Екеуміз ақылдаса отырып, жастар арасында тәрбие жұмыстарын нәтижелі жүргізу үшін алдымен олардың ойларында, көңілдерінде, жүректеріне не бар екенін білу керек деген шешімге келдік. Осы мақсатта көлемді әлеуметтік-зерттеу жұмыстарын жүргізу қажет тұжырымдадық.

Клара Жантөреқызы институт құрамын толықтырып алып, асқан ыждахаттықпен «Қазіргі мектеп оқушыларының әлеуметтік бейнесі» тақырыбында көлемді зерттеу жұмыстарын бастап кетті. Зерттеу нәтижелері шынайы болуы үшін республиканың барлық аймақтарынан, қалалар мен ауылдардан 25000 респондент: 15000 оқушы, 5000 мұғалім, 5000 ата-ана тартылды.

Зерттеу өте тыңғылықты жүргізілді. Көптеген сұрақтарға алынған жауаптар бізді қатты ойландырды. Мысалы, «Құрбыларың немес өзіңнен ересек жастар тарапының қандай жәбір көрдің?» – деген сұраққа, 53% бала үлкендер оларды есірткі пайдалануға, ұрлық жасауға итермелейтіндерін, ақшаларын тартып алатынын айтқан; «Алкогольді ішімдіктерді пайдаланасыңба ба?» – деген сұраққа, мектеп оқушыларының 35%-ы ішімдік

ішетіндерін ашық жазған, ал 3% бала жауап бермеген; «Есірткі қолданасың ба?» – деген сұраққа 15% оқушы оның қолданыс затына айналғанын, ал 3%-ы үздіксіз қолданатынын айтқан; Мұғалімдердің жеке кітапханасының жағдайын білу мақсатында қойылған сұрақтың нәтижесінде 55% мұғалімнің жеке тәрбие деңгейін анықтау үшін берілген сұрақтарға 96% мұғалім оқушыларға патриоттық және азаматтық тәрбие беру деңгейінің өте төмен екенін ашық көрсеткен; 12 жылдық оқытуға көшуге байланысты ата-аналардың көзқарасын білгенімізде, 86%-ы – қолдамайтындарын айтқан [4].

Осы зерттеуді қортындылай келе «Біздің әлеуметтік зерттеуіміз қандай ұнамсыз тенденцияларды байқатып берді?» – деп, сұрақ қоя отырып, оған: «Тәрбие жүйесінің негізіне алынған құндылықтар (ұлттық және жалпы адамзаттық) жүйесінің айқындалмауы»; «идеялық-саяси тәрбиенің шын мәнінде жоққа шығарылуы және оның қазақстандық патриотизм ретінде қарастырылатын негізгі компонентінің азаматтық білім берумен алмастырылып, мектептегі де, тұтастай алғанда қоғамдағы да патриоттық тәрбиенің «құнсыздануы»; «шынайы өмірлік құндылықтардан қол ұзу және оның тар ауқымды прагматикалық көзқарастармен алмастырылуы шынайы патриоттық сезімдерді жоққа шығарып, оқушы-жастардың арасында сеператистік, ирреденттік көңіл күйді насихаттауға жол ашты»; «Теледидардан көрсетілетін фильмдердің мазмұнын бақылаудың жоқтығынан олар зорлық-зомбылық пен азғындықты ешбір бөгетсіз әрі тегін насихаттау арнасына айналды» деген сияқты, ашы ба болса шынайын қортындылар жаздық.

Зерттеу нәтижесінде көптеген жайсыз дүниелердің беті ашылғаннан кейін, біз қатты ойландық. Себебі, шындықты ашық айту, қашанда, кімге де болса оңай болмаған. Біз оны жақсы біліп, түсінетін едік. Сондықтан мен Клара Жантөреқызына әр сұрақтың жауабын мұқият қарап шығуды өтіндім. Ол әр сұрақтың жауабының шынайы талданып қортындыланғанына сенуімді өтініп, әрқайсысына жеке жауап беруге дайын екенін айтты. Жасалған әр қортындыны да мұқият ой елегінен өткіздік. Енді осы қолжазбаны баспаға беру-бермеу жөнінде шешім қабылдау керек болды. Мен осы кезеңде Клара Жантөреқызының ұрпақ келешегін, ел келешегін өз бас қамынан жоғары қоятын шынайы патриот тұлға екеніне көзім жетті.

2004 жылы ROND баспасынан «Біз өз балаларымызды білеміз бе?», «Знаем ли мы своих детей?» – деген, 192 беттік көлемді монографиялық еңбек жарық көрді. Артынан Егемен Қазақстан газетінде «Біз өз балаларымызды білеміз бе?» – деген көлемді мақала (19.11.2013 ж.), Қазақстанская Правда газетінің 3 санында «Портрет школьника. Социозамер», «Портрет учителя. Социозамер», «Портрет родителя. Социозамер» – деген атпен, мақалалар (30.01.2004г.; 06.02.2004г.; 13.02.2004г.) жарияланды. Республиканың басқа басылымдары бұл мақалаларды өздері басып жатты, теледидарларда осы тақырыпта байланысты сұхбаттар өткізіліп, кең талқыланып, көптеген ойлар айтылды. Клара Жантөреқызы осы талқылаулардың бел ортасында жүрді.

2013 жылдың басында маған келіп, осы еңбектің кезінде қоғамға терең ой салғанын, содан бері 10 жыл уақыт өткенін, қайтадан осындай зерттеу жүргізу қажеттігін айтты. Мен қолдадым. Содан, осындай зерттеудің маңыздылығы мен қажеттілігін айтып Білім және ғылым министрлігіне хат жолдады. Бірақ соның қортындысына жете алмады. Енді мұндай зерттеу жүргізу біздерге аманат болып қалды.

Клара Жантөреқызының ел болашағын ойлағын қайраткер тұлға екені 12 жылдық мектептің Бастауыш білім беру стандартын тақылаған уақытта ашық байқалды. Осы стандарттың алғашқы дайындалған жобасы талқылауға түскенде, ол туралы өз пікірін Қазақстан Республикасы Парламент Мәжілісіне, Білім және ғылым министрлігіне жолдап, zozakz.net сайтына сұхбат берді. Сонда: «...чтобы самостоятельно поработать, поразмыслить, разработать собственную концепцию образования, учитывающую традиционные ценности нашей страны (уважение к истории, традициям казахского народа, семейные ценности, солидарность, казахский патриотизм и интернационализм), мы заимствуем через образовательные нормативы у Запада его индивидуалистский тип образовательной культуры, «патриотизм западного образца». Нам предлагается через школьное обучение и воспитание забыть коллективистские корни нашей ментальности, отказаться от евразийской культуры, на чем основана стабильность нашей государственности и сплоченность нации» – деп, толғана ой тербеді.

Осы айтылған сөздерден, біз, елінің жарқан болашағын аңсаған қазақтың ұлтжанды, ақпейіл, ғалым қызы – Қажажметова Клара Жантөреқызын таныймыз, ал оның айтқан салиқалы ғылыми тұжырымдарын санамызға ұялатып, аманат есебінде қабылдап, оны орындау мақсатында еңбек ету қажет деп, көңілге ой түйуіміз керек деп есептеймін.

Қолданылған әдебиеттер:

- 1 Волков Г.Н. Этнопедагогика. – Чебоксары: Чувашское кн.изд., 1974. – 376 с.
- 2 Харламов И.Ф. Педагогика. //Учеб. пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 1997. – 512 с.
- 3 Қожахметова К. Қазақ этнопедагогикасы: әдіснама, теория және тәжірибе. – Алматы, «Ғылым», 2006. – 317 б.
- 4 Құсайынов А.Қ., Қожахметова К.Ж., Демеуова М.Е. Біз өз балаларымызды білеміз бе? Знаем ли мы своих детей? – Алматы, ROND, 2004. – 192 б.

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС
ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

1	Балықбаев Т.О. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым вице-министрі Алғы сөз	3
2	Ноқтаева Д.Ж. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің ректоры Этнопедагогика әдіснамасының негізін салушы ғалым	4
3	Джуринский А.Н. Идеи этнокультурного образования	5
4	Құсайынов А.Қ. Жаһандану заманындағы этнопедагогиканың ролі	8
5	Дүйсебек Ә.Т. Қазіргі кездегі тәрбиенің әдіснамалық мәселелері	11
6	Масалимова Ә.Р. Профессор К.Ж.Қожахметованың этнопедагогика әдіснамасын этнофилософия мен әлеуметтік педагогика қағидалары негізінде зерттеу логикасы	14
7	Аймағамбетова Қ.А. Тәрбие жүйесіндегі этнопедагогикалық құндылықтардың мәні	16
8	Джанзакова Ш.И. Этнопедагогиканы жеке оқу пәні ретінде құру және оның ғылыми негіздері	18
9	Таубаева Ш.Т., Болатбаева А.Ә. Профессор К.Ж. Қожахметованың ұлттық тәрбие мен этнопедагогика әдіснамасын дамыту идеялары: бүгінгі мен болашағы	21

БІРІНШІ СЕКЦИЯ
ПЕРВАЯ СЕКЦИЯ

ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ЭТНОПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ КЕЗЕҢДЕРІ МЕН ДАМУ
ҮРДІСТЕРІ: ӘДІСНАМАСЫ, ТЕОРИЯСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ
ЭТАПЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИХ И ЭТНОПСИХОЛОГИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЙ: МЕТОДОЛОГИЯ, ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

1	Наурызбай Ж.Ж. Педагог-ғалым аманаты	26
2	Бөлеев Қ. Профессор К.Ж. Қожахметова – казак этнопедагогикасы ғылымының әдіснамасын жасаған ғалым	28
3	Стукаленко Н.М., Молдабекова С.К. Этнопедагогическое образование как фактор общекультурного и профессионального развития	30
4	Жиенбаева С.Н. Мектепалды балаларын еңбекке баулудың этнопедагогикалық мәселелері	34
5	Алметов Н.Ш., Бримқұлова А.Д. Усиление позиции этнопедагогики в инновационной практике современной школы: проблемы и пути решения	36
6	Бөлетова Л. А. Болашақ мұғалімдердің этнопедагогикалық даярлығының функционалдық бағытталғандығы	39
7	Стукаленко Н.М., Ракишева Г.М. Этнопедагогический подход в условиях высшего образования на основе транскультурного воспитания	43
8	Бөлеев Қ., Бөлеев Т. Қ. Мәлік Ғабдуллиннің педагогикалық мұрасының зерттелуі	46
9	Шалғынбаева Қ.Қ. Халықтық педагогикадағы еңбек тәрбиесінің әдістері	49
10	Абильдина С.К. Қазақстанда этномәдени білім берудің даму кезеңі	52
11	Бапаева М. Қ. Адамның адамды қабылдауының ұлттық ерекшеліктері	55